

ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЕТИКИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Юлія Рібцун,
кандидатка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця відділу логопедії,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
logojuli@i.ua

У сучасних умовах глобалізованого світу етика загалом і нормативно-ціннісна структура моральної свідомості особистості зокрема зазнає певних змін, набуваючи інваріантного змісту (М. Булатов, В. Шинкарук, В. Лук'янець, Н. Поліщук, В. Лях, Я Стратій, Н. Хамітов та ін.). Етика (від грецьк. *ethos* – місце перебування, спільне житло) являє собою систему моральних норм і цінностей, що притаманна певній культурній спільноті, соціальній чи професійній групі людей [1, с. 204].

Виділяють наступні види етики: а) індивідуальна; б) соціальна; в) професійна; г) екологічна; ґ) біоетика [2]. Саме професійний вид етики нас цікавить найбільше, адже він нерозривно пов'язаний з діяльністю як фахівців спеціальної освіти, так і суміжних спеціальностей.

Медичні етичні моделі спираються на принципи «не нашкодь», «твори благо», «дотримання обов'язку», «повага до прав і гідності людини». Моральні етичні принципи Гіппократа (460-377 рр. до н. е.), провідним із яких є «не нашкодь», базуються на турботливому ставленні до хворих, наданні їм допомоги та підтримки. Етична модель Парацельса (1493-1541 рр.) свідчить, що етичний стосунок з пацієнтом є стратегією терапевтичної поведінки, де основним принципом виступає «твори благо». Деонтологічна модель Бентама (1748-1832 рр.) закликає ставитись до хворого так, як хотілось би, щоб ставились до тебе, що відображається у провідному принципі «дотримання обов'язку». У біоетичній моделі В. Поттера (1969 р.) принцип «повага прав і гідності

людини» вважається основним. Насьогодні біомедична етика поєднує всі вищезазначені принципи.

Саме на їх основі був створений кодекс принципів Американської психологічної асоціації (1981-1992 рр.), а надалі у 1995 р. – етичні принципи ЄАП, адаптовані етичною комісією Європейської асоціації психотерапії. Етичний кодекс Української спілки психотерапевтів було прийнято в м. Трускавець у 1998 р. з адаптацією та внесенням доповнень упродовж 2006-2008 рр. [3].

Наказом Міністерства України у справах молоді та спорту №1965 від 09.09.2005 р. був затверджений Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [4]. У 2011 р. Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі розроблено проект під назвою «Етичний кодекс українського вчителя» [5], що визначає основні засади професійної етики вітчизняних учителів. Водночас він і досі не затверджений на державному нормативному рівні. Так само відсутні етичні кодекси стосовно роботи корекційного педагога (дефектолога) і логопеда.

Однак, наприклад, у Волинському національному університеті імені Лесі Українки для бакалаврату розроблені робочі навчальні програми та силабуси з вибіркового освітнього компонента «Педагогічна етика спеціального педагога» (01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (016.02 Олігофренопедагогіка) та «Педагогічна етика вихователя ЗДО» (01 Освіта, спеціальності 012 Дошкільна освіта), що свідчить про актуальність вищезазначеної тематики та необхідність розроблення і затвердження відповідних документів на державному рівні [6].

Окремі аспекти етики, деонтологічної роботи педагогів з дітьми, зокрема з особливими освітніми потребами, розкриті в працях вітчизняних і зарубіжних учених, як-от: М. Васильєва, Г. Васянович, В. Веттер, Н. Вознюк, М. Готліб, С. Гледдініг, В. Горбунова, В. Гус,

С. Дуглас, Н. Дудник, Б. Жебровський, А. Каленський, В. Климчук, О. Колишкін, А. Колупаєва, В. Кравцова, Ю. Максимів, Л. Парадайс, Ю. Пінчук, К. Поуп, Ю. Рібцун, К. Свенсон, І. Середа, Д. Сміт, Н. Стельмах, О. Таранченко, В. Уолес, Я. Фруктова, С. Хлестова, Д. Холл, Л. Хоружа, С. Чупахіна та ін. [7].

В умовах інклюзивного навчання принципи толерантності, доступності, реалізації рівних прав і можливостей мають обов'язково поєднуватись з етичними, коли не лише вузькопрофесійні компетентності визначають особистість спеціального педагога, а й норми професійної етики, засади власної моралі, суспільні, державні цінності [8].

Водночас саме в інклюзивному освітньому полі виникає досить етичних дилем щодо відповідності нормам професійної етики. Пошук шляхів їх конструктивного вирішення, знаходження ціннісного компромісу, з уникненням депривації різного роду цінностей, удосконалення навичок аналізу та самоаналізу, вироблення дієвого алгоритму ефективних рішень є чи не найважливішими складовими комплексної ефективної роботи освітніх закладів.

Наведемо приклади можливих етичних дилем:

– виходу за межі професійної компетентності через надмірне емоційне співчуття до дитини, близькість;

– в необхідності отримання конфіденційної інформації від батьків щодо анамнестичних даних розвитку дитини, соціальних умов проживання тощо;

– непрофесійної поведінки колег з одночасною потребою в отриманні інтер- та супервізій;

– в діаді «постійність – гнучкість» (перевірені часом методики та новітні технології, свобода особистого вибору);

– у завищених вимогах від адміністрації (звіти про високі показники освітньої та корекційно-розвивальної успішності) і батьків («найкраща

дитина з чітким правильним мовленням») та реальність (потреба у продовженні корекційно-розвиткових занять);

– зневіри у результативності власних прийомів (методів) корекційно-розвивальної роботи без урахування часових характеристик та індивідуальних психофізичних особливостей дитини;

– надання додаткових корекційних послуг за грошову винагороду;

– у наданні батькам правдивої інформації щодо психомовленнєвого стану дитини, необхідної логоедукатії (Ю. Рібцун), позитивного прогнозу;

– подвійних стосунків (несумісність ролей) – мама як асистент дитини.

Отже, цінності спеціальної педагогіки і психології – це не тільки врахування індивідуальних психофізичних особливостей дитини, зони її актуального та найближчого розвитку (за Л. Виготським), а й етичних виборів педагога, його загальнолюдських цінностей, морально-етичних переконань, законодавчих етичних норм, професійних стандартів. Це ще й необхідність антропоцентрованості та оптимізації державної політики оплати праці педагогів, розроблення ціннісної моделі деонтологічного аналізу етичних дилем у спеціальній освіті.

Проблема етики та деонтології в освіті, зокрема спеціальній, є на часі та потребує нагального удосконалення механізмів регуляції професійної практики. Саме морально-етичні принципи педагогіко-психологічної діяльності спрямовані на розширення гуманістичного світогляду інклюзивного суспільства, формування безпечного соціокультурного простору, виступають основою прогресу демократичної громади, всебічного розвитку людини, підвищення рівня професійного спілкування, якісних взаємовідносин, основаних на довірі, відповідальності та справедливості.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Хоружа Л. Л. Педагогічна деонтологія : навч.-метод. посіб. Київ : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 96 с.

3. Етичний кодекс психолога. URL: <http://upu.in.ua/upu/9-upu/6-etychnyy-kodeks-ukrainskoi-spilky-psykhoterapevtiv> (дата звернення: 24.05.2024).
4. Про затвердження етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ Міністерства України у справах молодіта спорту від 09 вересня 2005 р., № 1965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення: 24.05.2024).
5. Етичний кодекс українського вчителя. Проект. *Всеукраїнська експертна мережа*. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11292 (дата звернення: 24.05.2024).
6. Каленський А. А. Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 424 с.
7. Рібцун Ю. В. Деонтологія. *Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу*. Харків : ВГ «Основа», 2012. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730595/> (дата звернення: 24.05.2024).
8. Pope K., Vetter V. Ethical Dilemmas Encountered by Members of the American Psychological Association: A National Survey. *American Psychologist*. 1992. Vol. 47, No. 3. P. 397-411.